

Tři základy životní rovnováhy

jako cesta k radostnému pocitu ze života

MUStr. ThMgr. Milan Klapetek

Podobně jako mnohé složitější technické systémy má i člověk (a on to měl dříve) jakési „autodiagnostické zařízení“, které vyhodnocuje „stav systému“ a formuluje o tom příslušnou informaci, objevující se pak ve vědomí. Toto autodiagnostické zařízení vyhodnocuje nejen stav všech subsystémů (bolí mně noha) ale definuje i jakýsi „globální stav“, který se hodnotí v pojmech spokojenost-nespokojenost, radost-žal, štěstí-nešťastnost. Toto globální vyhodnocení, objevující se v člověkově vědomí, má dalekosáhlý dopad na

psychickou i somatickou stránku dané lidské bytosti. Od této globální informace se odvíjí i vnímání „kvality života“, do jisté míry i tělesné zdraví, podoba a kvalita sociálních vztahů a tím pak i stav společnosti, jehož je daný člověk součástí. Méně známou okolností je, že tento autodiagnostický systém není „dán“, nýbrž je „nastaven“, a to obvykle chaoticky, neoborně, spontánně a tím i nepatřičně. Lze říci, že filosofie i náboženské systémy byly původně koncipovány jako instrukce a rady k tomuto nastavení, umožňujícímu pak danému člověku prožít svůj život lépe a radostněji, a pro lidi kolem něj i bezpečněji. A právě k tomu je dobré se vrátit...

„Štěstí“ je tedy závažný pojem, mající psychologický, právní i sociologický význam. V podobě „*práva brát se o své štěstí*“ se objevuje v základních dokumentech americké revoluce, a pak i v dalších revolučních dokumentech, pokračujících v této linii, až k důvodové zprávě k našemu novému Občanskému zákoníku. K porozumění tomu, jak se tento pojem do oněch dokumentů dostal, a jaký tam

má smysl se nelze dobrat jinak, než rozborem podstaty tohoto fenoménu. Je zde totiž (pro mne) ještě určitá záhada již v tom, jak někomu může nějaký právní dokument „dovolovat“ něco tak samozřejmého, jako je právě usilování o štěstí – srovnal bych to skoro se „svolením“ dýchat nebo trávit. Ovšem cítím také proto pochopitelně i určitou vinu – dovolil jsem si totiž být šťasten i tehdy, když to vlastně patrně bylo naprosto nenáležitě, nebo to snad vlastně tedy ještě dokonce nebylo ani dřívějším občanským zákoníkem výslovně dovoleno!

Štěstí je složitým komplexem pocitů, od pocitu naplnění smyslu života, pocitu radosti, až případně ke krásnému a blaženému prožitku úspěchu a naděje. Člověk k tomuto stavu podvědomě tíhne a směřuje. Problém je jednak v tom, že ne všechny cesty, které k tomuto cíli zdánlivě vedou k němu vedou i skutečně, a další nesnáz je založena v té okolnosti, že některé způsoby štěstí a jeho dosahování jsou neodmyslitelně spojeny s újmou pro jiné lidské bytosti. Týká se to lidské přirozenosti, kterou bylo pro vznik a fungování lidské civilizace nutno poněkud změnit. Dělo se to v podstatě tím, že do mysli člověka byl vložen určitý nový „program“, mající eliminovat původní predátorské vlastnosti. Byla to velmi dlouhá cesta, než se podařilo vychovat evropského barbara do té podoby, aby dokázal být šťasten ze žní, ze své práce a přátel, místo toho, aby prožíval štěstí teprve až při pohledu na pobité nepřátele, hromadu kořisti a hořící nepřátelské město. Přesněji řečeno, problém je v tom, že se to tak zcela nepodařilo. Pesimista by řekl, že se to nepodařilo vůbec, ale tak zlé to zas není.

Avšak vezměme to po pořádku. První náznaky zmínek o štěstí se objevují právě v souvislosti s náboženskými i filosofickými snahami o proměnu člověkovy přirozenosti. Ta původně spatřovala štěstí v jednoduchém stavu bezpečí a dostatku, který je obvykle nejvýrazněji prožíván po pobití nepřátel či konkurentů a uspokojení všech tělesných potřeb, což oboje spolu nezřídka těsně souviselo. Civilizace vyžadovala, aby se člověk podřídil vůli panovníka, což znamenalo potlačení svobodných projevů osobní agresivity a všech dalších aktivit, které ony blažené pocity dříve běžně lidem přinášely. Divoch byl nastaven na program „*čeho se můžeš zmocnit, toho se zmocni*“, což je pro civilizaci ne dost únosné (pokud si pak ovšem toto heslo nevytkne jako cíl ona sama a nerealizuje to „ve velkém“).

Filosofie se snaží zdroje štěstí přesunout do oblastí intelektu, a tam ho pak vede k prožitku štěstí ze setkání s tajemstvím řádu tohoto světa, v ethosu k prožitku štěstí z vítězství svého lepšího Já nad svou vlastní barbarskou přirozeností, a případně i k estetickému prožitku štěstí ze zření na krásu a dokonalost a z konání poznaného Dobra. Všechny tyto změny je možno s jistou mírou úspěšnosti sice v myslích provést, jejich uložení je však nejisté a dědičné předávání je naprosto nereálné.

Významné bylo v té době (antika) i náboženské pochopení *štěstí*, od kterého se obvykle jeho filosofická kultivace odvíjela. Štěstí, správně Štěstěna, v Řecku zvaná *Tyché*, v Římě *Fortuna*, byla zpodobována jako žena s rohem hojnosti, stojící ovšem poměrně vratce na kouli. To znázorňovalo jak její nestálost a vrtkavost, ale i „nezaslouženost“ jejích darů (nijak si moc nevybírání, koho obdaruje) a také pak to, že její dary patří obšťastněnému a nevyplývá mu z nich žádná povinnost vůči jeho bližním, jinak řečeno – nemusí se s nikým dělit. Na toto pojetí navazuje filosofie – jedna myšlenka právě to dobře ilustruje „*Šťastný je ten, kdo nepotřebuje Štěstěnu*“. Filosofie se snažila naučit člověka hledat a nalézat štěstí spolehlivějšími a obecně prospěšnými metodami s trvalejším efektem – stoikové v plnění povinnosti a vzdorování nepřízni osudu, epikurejci v přátelství, novoplatonikové v účasti své duše na božském dobru.

Důležitým zářezem do chápání tohoto fenoménu je judaismus a křesťanství. Především zde padne do oka záměrné distancování se od všech možných Štěstěn. Jediným biblickým pojmem, který je se štěstím relativně srovnatelný je pojem pokoj – *šálóm*. Tento pojem má mnohem bohatší a širší obsah než pouhý roh hojnosti nějaké vrtkavé madam. V pojmu „pokoj“ je soulad s lidmi i Řádem, vědomí smyslu života, vnitřní srozuměnost s lidským posláním, a z toho pak pramení i radost i svoboda. Člověk si nepotřebuje násilně podrobovat jiné lidské bytosti, nepotřebuje bezuzdně shromažďovat, nepotřebuje stavět babylonské věže vlastní slávy. Zde se *pokoj* setkává s Aristotelovým *štěstím* - je schopen spontánně pomáhat druhým a navazovat harmonické vztahy, usilovat o společné dobro a být vnímavý a otevřený pro potřeby lidské pospolitosti. Nic z toho nepatří k lidské přirozenosti.

Problém je pouze v tom, že křesťanství, které bylo v Evropě zavedeno administrativně „shora“, nezřídka ohněm a mečem, pochopitelně člověku žádný takový pokoj duše i mysli neposkytovalo a nepřinášelo. Bylo (a je) to namnoze pokračování starého barbarského kmenového náboženství války a loupeže s drobnými kosmetickými změnami. Církev ovšem zavedla (spíše pouze administrativně) některá omezení, bránící onomu „přirozenému“ štěstí, čímž vznikla ona disproporce mezi lidskou přirozeností a více méně vnuceným řádem. Odpovědí na tuto disproporci jsou ony revolučně právní dokumenty, přiznávající člověku právo brát se o své štěstí opět *jakkoliv* s onou bezzubou výhradou, že to nebude pro nikoho znamenat *bezdůvodnou* újmu. Škoda, že není výslovně řečeno, které důvody že jsou zákonem tolerovány – obávám se, že by právě tam musela být i touha po slávě, hrabivý mamon či bezuzdná nenasytnost všeho druhu.

Naše civilizace stojí stále znovu před úkolem každou přicházející generaci inkulturovat, ukázat jí, jaké cesty vedou a nevedou ke štěstí. Je pochopitelné, a zákon právě toto vyjadřuje, že nelze někomu určitý způsob štěstí předepisovat. Nahlas by však k tomu

mohlo a mělo být řečeno, že určité cesty ke štěstí nevedou a jiné vedou ke štěstí, které za sebou nechává zástupy nešťastných. Pokud to řečeno není, mohlo by snadno vzniknout pocit, pochopitelně mylný, že celá ta svoboda k jakémukoliv štěstí je vymyšlena právě onou bezuzdností. Je také nesporně zajímavé, že západní kultura sice odmítá vnucování štěstí, ale je to právě ona, která šíří a vnucuje své barbarské materialistické pojetí štěstí všude po světě, a to i tam, kde mají své, a lepší.

Škola je dle Jana Amose Komenského dílnou lidskosti. Právě zde by se měli mladí lidé před vstupem do života vedle čtení a počítání dozvědět něco o štěstí. O tom, jak různě a s jakým výsledkem ho kde hledali, i o tom, jak nejednou jejich snahy tragicky selhávaly. Měli by být motivováni příkladem, měli by být poučeni v tom všem, na co přišli nejen řečtí myslitelé, ale i o tom, co přinesla na svět etická univerzalistická náboženství, a to západní i východní. Měli by disponovat paletou bezpečných cest ke štěstí, aby si mohli vybrat tu svoji, podle vlastního naturelu. Měli by být seznámeni s kriteriem civilizovaného štěstí – schopnost navazovat harmonické vztahy se svým okolím, schopnost pomáhat a vytvářet pokojné společenské struktury. Jedním z neštěstí světa je nešťastný člověk, a to bez ohledu na to, kdo je jeho absencí pocitu štěstí vinen.

Co nám o štěstí může říci psychologie? Štěstí se stalo jejím docela úctyhodným tématem a existuje pestrá nabídka literatury různé úrovně (od vědeckých děl až po „kuchařky“), která si lze vzít na pomoc. Jaro Křivohlavý (*Psychologie pocitů štěstí*) rozlišuje dva druhy štěstí – štěstí horizontální, hedonické a štěstí vertikální, zvané též autentické, případně filosofické.

Horizontální, hedonické štěstí je založeno na harmonii mezilidských vztahů, uspokojení z práce a činnosti, uspokojujících volnočasových aktivitách, harmonickém rodinném životě a dostatku prostředků. Rozhodujícím pojmem je zde *slast* a emoce *radosti*. To všechno jsou předpoklady onoho pocitu štěstí, avšak, jak mnozí upozorovali, něco tomu chybí. To „něco“ je obsaženo v onom štěstí vertikálním.

Vertikální štěstí – *jak jste spokojen se svým životem?* Ve vertikálním štěstí jde o naplněné vědomí *smyslu svého života*. Horizontální a vertikální štěstí může být třeba srovnáno se vztahem mezi *počasím* a *podnebím*. Ve vertikálním štěstí je například obsažen *angažovaný zájem o činnost, kterou člověk dělá*. Je to rovněž označeno jako *zaujetí*. Opravdové, autentické štěstí závisí podstatně méně na vnějších okolnostech (než to horizontální hedonické) a více na tom, jak člověk vidí a sobě samému interpretuje svět kolem sebe. Štěstí, to autentické, nelze „dostihnout“ – dostavuje se pouze jako vedlejší produkt či prémie určitého vztahu k životu.

Knihy, mluvící o štěstí, jsou vesměs naplněny velmi optimistickou představou, že *šťastný může být pouze člověk dobrý*. Obávám se ovšem, že o této tezi je možno či nutno přinejmenším *metodicky zapochybovat*. Existuje totiž ještě jedno štěstí, založené na onom čemsi přirozeném, temném a destruktivním v člověku.

Štěstí destruktivně barbarské. Sapér Vodička z Osudů dobrého vojáka Švejka trpěl „blbými náladami“, proti kterým měl jeden osvědčený prostředek – našel poklidnou zahradní slavnost nebo tichou restauraci, tam vyvolal konflikt a s někým se porval. René Quinton, francouzský důstojník z první světové války, napsal knihu, která pod názvem *Maximy o válce* vyšla v roce 1933 i v Československu. Tam se píše o tom, jakým štěstím je pro pravého muže, když může ve válce škodit nepříteli a svrhnout ze sebe při tom to (blbé) břímě civilizace. Obávám se, že pan Quinton má ve svém pojetí štěstí úplnou pravdu. Dostat totiž lidi na náměstí nebo do války a nechat je tam divoce řídit – k tomu není třeba žádné zvlášť vznešené myšlenky, ani nijakého velkého násilí nebo přemlouvání, a není to od těch lidí ani žádná velká „obětí“. Stačí, aby takový frustrovaný člověk uslyšel dupot, řinčení skla a střelbu, a už je tam. Tam jsou šťastní, že svrhli břemeno civilizace a mezi hořícími pneumatikami mohou být sami sebou ve své bytostné přirozenosti. Destruktivní potenciál frustrovaných lidí

v evropských i jiných městech je nepředstavitelný. Destrukce čehokoliv navozuje u člověka pocit radosti, uvolnění a štěstí dokonce mnohem rychleji, než všechna horizontální i vertikální filosofická štěstí dohromady. Podívejte se jednou v televizi na ony dramatické scény pozorně, a všimněte si, že to ty lidi doslova baví! Dobývat vládní budovu je mnohem mužnější a zábavnější, než luštit křížovky nebo pomáhat dětem s úlohami. Na nejspíše úvahy, o co že tam vlastně na tom náměstí jde a zda z toho něco dobrého může povstat či jaké povahy je právě prožívané „štěstí“ nebude v takových krásných chvílích pochopitelně ani čas, ani pomyšlení. Vzpomínám si v této souvislosti často na jeden dialog z amerického filmu Sedm statečných, probíhal mezi najatým pistolníkem a chlapcem z indiánské vesnice. Ten chlapec onomu pistolníkovi řekl, že oni (ti nájemní pistolníci) jsou stateční, kdežto chlapcův indiánský otec je zbabělý. Pistolník ho velice příkře pokáral a zakázal mu něco takového říkat, a k tomu ho důrazně poučil asi v tomto smyslu: „*skutečná statečnost je v tom, mít rodinu a obdělávat pole, aby ji člověk uživil. Na to bych já neměl, to bych já nikdy nedokázal*“. Se štěstím to souvisí tak, že vertikální štěstí je náročnější, destruktivní je přirozené a běžné. Ve filmu to ovšem říká filmová postava, skutečný pistolník by si to asi sotva byl schopen uvědomit, natož pak to říci nahlas. Ten rudý Indián ovšem tím takto jasně stojí na mnohem vyšší příčce civilizace, než onen bílý pistolník....

Cesta ke štěstí skrze sebeuspokojující „soukromou válku“ proti něčemu se nakonec ovšem ještě případně může dočkat i slávy. Ne každý nepřítel a bořitel něčeho, třeba i „starých pořádků“, je ovšem kultivovaný Ghándí, Sunjatsen, Masaryk či Mandela. Problém lidských dějin je i v tom, že mnoho ušlechtilých myšlenek se poměrně rychle zvrhne v pouhý „*boj proti něčemu*“. Ten se stane doménou lidí, jdoucích za štěstím onou lidskou, příliš lidskou cestou. To je ovšem konec, smutný konec té ušlechtilé myšlenky. Evropské dějiny jsou pohřebištěm ušlechtilých myšlenek, zabitých takto spolehlivě jejich vlastními obránci.

Podoba konkrétní mezilidské komunikace ve všech jejích podobách a dimenzích se bude odvíjet nikoliv od světového názoru, vzdělání či profese komunikujících, nýbrž od toho, jak jsou na tom se svým štěstím. Nešťastný člověk se potřebuje hádat, potřebuje vítězit, přesněji řečeno porážet. Jiný nešťastník je na tom možná dokonce tak, že právě a pouze boj, destrukce a ničení mu štěstí přináší. Těmto lidem nepomohou ani tresty, ani zákazy, pomůže jim pouze vysvobození, jako je tomu v pohádkách o zakletých princích a princeznách. A k tomuto vysvobození je potřeba větší než velké množství porozumění a lásky, což má pouze šťastný člověk. Není mnoho času - čím je na tom svět hůře, tím více lidí hledá a bude hledat štěstí v destrukci a agresi.

Deklarované právo každého člověka brát se o své štěstí je by bylo přinejmenším vhodné poněkud ujasnit a upřesnit či doplnit o souvislosti a dopady. To by ovšem mělo rovněž být v onom Občanském zákoníku napsáno a přiměřeně zakotveno. Budou-li všechny způsoby hledání štěstí úředně prohlášeny za stejně dobré, pak jsou celkem vzato veškeré zákony nespravedlivé – proč někomu berete radost z páchání zla, bezohledné hrabivosti či jiných podobných drobných roztomilých a nevinných lidských potěšení?

Vzdělání by mělo být výchovou k civilizovanému pojetí štěstí, a to v oné jeho nejlepší, autentické podobě, a to od mateřské školky až po Univerzitu třetího věku. Žel, tak zcela tím už dávno není. To však nemůže být pro vertikálně šťastného člověka důvod k hořekování, nýbrž výzva.

Štěstí je dar, který si člověk sotva může dát sám – ten odněkud přijde. Člověk však pro to přesto může něco udělat – připravit zákla, fundament, na kterém může kultivované štěstí stát. A to jsou

Tři základy životní rovnováhy

Hektický shon, ženoucí tzv. západní civilizaci zběsile kamsi domněle vpřed bývá tedy vysvětlován a zdůvodňován touhou po štěstí. Pojem štěstí je ovšem nesnadno definovatelný, a to již proto, že je každým prožíváno a vnímáno v něčem jiném. Poněkud lépe je možno popsat komponenty, které sice z hlediska různých pojetí štěstí neznamenají všechno, ale jsou v mnoha základních známých podobách štěstí v různé míře obsaženy. Takovou komponentou je, dle mého názoru, tzv. **životní rovnováha**. Je to sice rovněž nesnadno definovatelný pojem, ale je natolik vžitý, že si pod tím každý něco představí, a patrně to bude ve všech myslích přibližně totéž. Věnujme mu proto několik slov.

Životní rovnováha se projevuje především klidem, nadhledem a jejich vedlejšími projevy, kterým je mimo jiné spokojená dobrá mysl či dobrosrdečnost. Tyto vlastnosti jsou výrazně patry při srovnání s bytostmi nezkontrolovatelně rozháranými, s chaoty a permanentními nekonstruktivními zneklidněnci. Individuální ustavení lidské mysli je ovšem jistě pouze soukromou věcí každého jedince. Nelze však nepřihlédnout k té okolnosti, že onen nutkavý neklid je nakažlivý a vytváří komunikačně a lidsky nepříjemnou a konfliktní atmosféru, schopnou otravovat celé okolí, a soudím, že tím nakonec trpí i onen člověk sám. To mohu nakonec potvrdit ze své zkušenosti vlastní. Svatý Augustin o tom mluví rovněž.

Životní rovnováha má jako každá rovnováha a stabilita tři opěrné body, pilíře, zdroje a základy. To, že budou tři mně bylo pochopitelně jasné již při jejich shledávání, a nešlo o to, zde něco uměle vynalézat, nýbrž pouze shledat a shromáždit. Profesor Koch také bacila tuberkulózy nevyalezl, nýbrž pouze objevil.

Prvním základem životní rovnováhy je vědomí (smíření se s tím), že rovnováha je nedosažitelným stavem.

Když vám v restauraci chybí knedlík a přiojednáte si další, bude vám pak pravděpodobně pro změnu chybět omáčka. Stav, ve kterém by bylo vše v ideálním souladu a rovnováze je, žel, fikcí, která je produktem systémových vlastností lidské mysli. Člověk je svými smysly a svým myšlením schopen zaznamenávat stavy či krátké úseky dějů, zatímco život a veškeré bytí je děj, proces, a tím tedy v podstatě nepřetržitý sled nevyvážených a nerovnovážných stavů. I chůze je sled nevyvážených poloh, a i při chůzi má člověk obvykle vždy jednu nohu dále než druhou a to proto, že nelze dost dobře jít vpřed oběma současně. Cesta k nabytí životní rovnováhy znamená tedy v tomto prvním kroku revizi právě oněch statických představ, které nerespektují či zamlžují pravou podstatu jsoucna a vyvolávají v člověku nereálné představy a nereálná očekávání. Neklid lidské duše pak nezbytně pramení z rozporu mezi představami a realitou. Cesta k nabytí životní rovnováhy vede tedy v tomto punktu ryze filosofickým řečištěm, a spočívá v tom, že si člověk lépe vymezí prostor platnosti Platónova a Aristotelova filosofického přínosu. Právě tyto myslitelé uvedli do oběhu představu, jejichž ne zcela správně pochopenými důsledky je infikován praktický každý člověk západní kultury již při narození, a možná dokonce už před ním. Již odtud, soudím, vyvěrá západní neklid, aktivismus, i jejich obvykle katastrofální historické následky.

Platónův svět idejí, dokonalých jsoucenců, zaznívá v lidských myslích v podobě nutkavých představ, jak by daná věc (kterou třeba vidí poprvé v životě) měla vypadat „správně“. Je to myšlenkový postup, který v široké oblasti jevů a situací není zcela nepřiměřený. Židle s chybějící nohou, na které proto nelze dost dobře sedět, vyvolá v člověku právem představu židle dokonalé, ideální. Nesoulad ideje a reality vede zde člověka oprávněně a opodstatněně k shledání závady a případně pak k jednání, mířícího k přiblížení se daného předmětu ideálu. Přidělá a přidá židli její chybějící nohu. Defektním se však tento postup stává po překročení jisté nedefinovatelné hranice, kdy se tento myšlenkový postup stává až chorobnou umanutostí. Ta zírá z energických tváří, tvrdících, že člověk všechno

může a cílevědomým úsilím dokáže přetvořit svět k dokonalosti, kterou je v jeho mysli vygenerovaná představa správného a žádoucího stavu. K tomu nabádají márnivé řeči o tom, že člověk všechno dokáže, jen když bude dostatečně vytrvalý, a kam že se opře, tam se svět pohne, a že člověk dokáže cokoliv nemožného, a stačí jen když sežene někoho, kdo mu na to půjčí prachy. Celkem jsou toho plny americká příručky pro životní úspěch. Ovšemže nyní, v čase krize, je jich v krámech poněkud méně.

Realizace idejí a ideálů je ovšem i v Platonově učení vyloučena, protože i Platon sám přišel na to, že to tak jednoduché není. Idea zůstane ideou a všechny její realizace pouze napodobeninou a nedokonalým otiskem. Slyšel jsem kdysi hrdý slovní obrat „Zabíjí sny tím, že je uskuteční“. Bylo to myšleno sice jinak, ovšem pokud jde o ono zabití, je to spolehlivě fungující. Pokusy o uskutečnění snu nebo ideálu jsou schopny ho takřka zabít, protože vydává-li se výsledná napodobenina či karikatura za ideál sám, je to jeho dokonalá a dokonaná vražda.

Hlasatelé lidské všemohoucnosti, schopné prosadit své vize, se ohánějí mnoha příklady, na kterých se ovšem může zdát, že to tak docela funguje. Obvykle je to chudý hoch, který dokázal nerovnováhu v rozdělení statků tak dokonale vyléčit, že sám zázračně zbohatl. Kolik tím ovšem způsobil chudých hochů někde jinde se v těchto jímavých příbězích neříká. Oni také byli případně až na opačném konci světa. Také u jiných podobných heroických příběhů se obvykle nedozvíme, jak to celé nakonec, ale opravdu nakonec dopadlo, případně ještě teprve dopadne.

Druhá matoucí představa je způsobena povrchním studiem Aristotela. Žel, na školách se tento myslitel neprobírá dosud dost důkladně, a se soukromým studiem to nebude lepší. Aristoteles jako poslední optimistický filosof říká, že svět je inteligibilní, tedy lidským rozumem pochopitelný. Prostá mysl si to vysvětluje jednoduše tak, že jak se jí svět jeví, takový jednoduše také je. Zdá-li se mu svět v nepořádku (srovnáním s ideálem, vygenerovaným v mysli), vyjde ze své představy a svých zkušeností, nabytých například při opravě záchodového splachovač. Jeví se mu to tak, že existuje rozumové řešení každého problému, stačí pouze vyměnit vadné součásti. Výsledky jsou obvykle rozporuplné, ač se to nezdá být smysluplné. Zasadíte konvalinku, vyrostete vám petrklíč. Spravená věc funguje ještě hůř, než před opravou. Při lepší četbě Aristotele by člověk přišel na to, že rozum platí pouze v rámci respektování metafyzického systému, jehož poznání a pochopení je ovšem poněkud složitější než běžné životní účetnictví.

Životní rovnováha je tedy založena na tom, že si člověk uvědomuje a respektuje jak nesaditelnost idejí na zem, tak že si je vědom toho, že inteligibilita, rozumová pochopitelnost a ovladatelnost světa platí pouze a toliko v jistém smyslu a do jisté míry.

Myslím, že něco k tomu je možno si přečíst v bibli u proroka Izaiáše, kap. 55,7-9, kde jsou zejména tato slova, která by člověk mohl moudře vzít za bernou minci: ***Nejsou myšlení moje jako myšlení vaše.*** Lidské myšlení (a jeho produkty) nemají kosmický dosah a kosmickou platnost. Soudím, že právě tím je vyjádřena reálná skutečnost člověka bytí na zemi a jeho lidského údělu. Je to pochopitelné postulát, který nelze nikomu vnutit, avšak podobně jako u mnoha podobných udělá člověk jedině dobře, učiní-li ho člověk východiskem svého myšlení. Systémovou vlastností lidské mysli je ovšem to, že vnáší do světa kolem sebe svou vlastní uspořádanost, která ve světě platí pouze do jisté meze a do jisté míry, a onu kolizi musí člověk moudrostí neustále řešit a vyrovnávat.

Ještě jedna poznámka k tomu nemůže být neřčena. Kdo chce všelicos napravit, všelicos pokazí. Škody nastalé tím, že člověk směle atakuje hranice svých možností bývají vyčíslitelné, avšak nevolají po trestu. Zde by bylo na místě to, co bylo celkem běžné na vojně: ***pochvala s výstrahou.*** Ano, je krásné a chvályhodné, že se snažíš tento svět měnit a krásnit, ale ta rána do čenichu by ti měla připomenout, že zde na tomto světě nejsi pantátou, nýbrž

nanejvýš a v nejlepším případě šafářem, v horším případě nájemníkem. Ani jeden ani druhý se zde nemůže zařizovat a roztahovat jako ve svém.

Svět řídí něco jiného než lidská chytrost a rafinovanost. To by bylo jistě ještě možno pochopit. Horší je, že ho neřídí ani lidská rozumnost. Snad pouze o moudrosti by bylo možno zdálky uvažovat, ta k tomu však obvykle není zvána a také so do toho moudře nehrne.

Bylo by zde jistě možno i mluvit o heteronomii cílů a výsledků lidského jednání. Tam jde o to že výsledky lidských snah a činů se naneštěstí nebo naštěstí neřídí lidskými plány a úmysly. Z člověka jednání povstává zákonitě a nutně něco úplně jiného, než co chtěl. Kdo to ví a počítá s tím jako s daností, toho odtud povstávající nesoulady nechávají v nebeském klidu.

Druhým základem životní rovnováhy je humor. V našich zemích, kde se vidí být duchovní rodiště Josefa Švejka se to může zdát zbytečné i pouze připomínat a tím spíše se může jevit zcela zbytečné sem něco takového ještě chtít vnášet. I Adolf Hitler prý nazval Čechy „smějícími se bestiiemi“. Obávám se však, že zde jde zcela o něco jiného. My totiž nejsme národ Josefa Švejka s jeho úsměvným pacifistickým nadhledem. Jsme národem dogmatických a nerudných poručíků Dubů. To, co je u nás omylem pokládáno za humor, pochází ze zcela jiných sudů: je to pot'ouchlé zeměšňování čehokoliv, čemu malý člověk nerozumí (včetně režimů), případně komunální satira nebo cynický a v podstatě sprostý politický sarkasmus.

Humorem lze právem zvat pouze něco zcela jiného a tomu předcházejícímu na hony vzdáleného. Humorem je onen lehký laskavý úsměvný chápavý úměrný odstup, který člověk zaujímá vůči jevům tohoto světa. Tak nějak jsme s humorem brali slova učitelů, tvrdících, že právě ta jejich disciplína je prvořadě důležitá a v životě bez ní budeme ztraceni. To říkali všichni, a poslechnout je by znamenalo zblbnout za plného vědomí. Humor umožňuje poznat, oddělit a vyjmout ono jádro pravdy z tvrzení a požadavku jinak nereálného. S humorem lze tedy pochopit a akceptovat vždy přítomná zrnka čehosi dobrého i ve výrocích jinak zcela nesmyslných a celkově neakceptovatelných. Humor navíc bere věcem, jak se opět lidově říká, jejich nepravou, falešnou a zdánlivou eternální dignitu, aniž by je přitom dehonestoval a negoval. Humor umožňuje přicházející informace vnímat a přijímat, avšak nepolykat i s navijákem.

Význam humoru pro život je nedocenitelný. Je to zároveň v jistém smyslu světlo, kterým si člověk svítí na cestu, stejně jako optika, kterou svět vidí a vnímá. Bez tohoto světla a této optiky není člověk schopen vnímat pravou podobu objektů, se kterými se v životě setkáváme. Právem se proto také říká, že člověk nemá spojovat svou cestu s člověkem, se kterým se alespoň jednou denně nezasměje. Stejně dobře je zde vhodné citovat Vladimíra Menšíka: „Pro jeho pravdomluvnost mám humor rád. Blbost se v něm neschová. Zatímco vážně řečená blbost může dokonce vypadat jako důvod k zamyšlení“. Srdcem a inspirací skutečného humoru není závist, předsudek, touha po pomstě, nýbrž hluboké pochopení, láska k věcem i lidem, řekl k tomu Jan Čep, Humor je takto vzato možná pro život ještě důležitější než filosofie, protože humor je to jakoby ochranný štít moudrých. I na té nejvážnější situaci je možno nalézt komickou stránku, a teprve po jejím objevení může člověk doufat, že věc lépe pochopil. Příchod šaška do města znamená pro zdraví jeho obyvatel mnohem více, než desítky mulů naložených léčiv, říká k tomu ještě Thomas Sydenham.

Podívejte se však na tváře našich politiků. Většinou vidíte buď sarkastické úsměšky, nebo svěšené koutky, zlostně úzké a sevřené rty, svaštělá čela a prázdný nepřátelský chlad ve štěrbinách očí. Chorobná vážnost se prý dostavuje i při chronické zácpě. Kam vás ale takový člověk může dovést? Je to jistě věcí svobodného rozhodnutí a lidských práv, jakou smrtelně vážnou grimasou člověk svou tvář zhyzdí. Objektivní potíže je v tom, že i když tento

humoruprostý člověk mluví, nejde o komunikaci v původním smyslu tohoto slova jako „vespolného obecenství“. Jsou to spíše pošetilá egocentrická orakula samozvaného božstva. I z nich by bylo laskavým humorem možno si rovněž něco vybrat, leč ten, který je v tomto prostředí obvykle partnerem rozhovoru na tom není obvykle o nic lépe. Ani v něm by se laskavého humoru nedořezal, a to ani sám MUDr. Pařko.

Humor působí jako kovářovy kleště, kterými uchopuje žhavý kus železa. Stejně tak je s humorem možno uchopit i to nejžhavější téma, palčivý problém. Humor tohoto druhu je ovšem patrně svázán s určitou životní filosofií, ke které je však uplatňováním humoru možno dojít. Problém je v tom, že k onomu laskavému humoru nevede žádná cesta „snadno a rychle“, a nelze zde najít žádné rady, tipy a triky, jak se ho dopracovat. Je totiž plodem zcela určité životní víry a filosofie, která je naprosto nedefinovatelná a rovněž příručkově nesdělitelná. Jedinou radou je zde asi to: stát o ni a hledat ji.

A chce-li to někdo biblicky, pak je zde nejspíše ono Pavlovo: „*Radujte se, opět pravím, radujte se...*“ – list Filipínským, 4,4. Ale i tam to je to vedlejší produkt čehosi hlavního, co musí předtím člověk jako východisko svého myšlení akceptovat... laskavý humor je vedlejším produktem radosti, která je sama o sobě vedlejším produktem uplatnění zcela určitého životního východiska. O tom však bude řeč jindy a jinde.

Základ třetí, žel neexistující. Ano, je to tak. Hledal jsem totiž dlouho marně onen předpokládaný třetí základ, a najít jsem ho nemohl a nemohl. Až náhle přišlo poznání. On není ! Řečeno stručně, třetí základ životní rovnováhy spočívá v podstatě právě tom, že neexistuje. Lidská mysl si dovede přesně stanovit, co je k jakékoliv činnosti a aktivitě nutno mít a použít. V realitě se to však málo kdy povede, a věc musí být přesto dokončena, zhotovena. Když se v zákulisí divadelního jeviště neozve textem a režii předepsaný výstřel, musí si herci na jevišti místo zastřelení nalézt jiný způsob, jak svého kolegu sprovodit ze světa. Hra totiž musí být za všech okolností dohrána. Vedle divadla byla pro mne velkou školou zacházení s tímto základem základní vojenská služba. Každá činnost měla své tabulkové, teoretické potřeby a předpoklady. Nevzpomínám si však, že by se někdy všechny „sešly“. Nikoho však nenapadlo, že by se činnost armády měla nebo mohla proto zastavit.

Není totiž žádný problém vymyslet a stanovit, co ke svému bytí či konání potřebuji. Uměním a nutností je vědět, že to nebudu mít. Tuším že prof. Parkinson dokazuje, že instituce vyvíjejí svou činnost, pokud žijí a pracují v improvizovaných podmínkách. Jakmile dostanou „co potřebují“, jde to s nimi s kopce.

Tuto zásadní okolnost jakéhokoliv jednání je tedy dobré vědět předem, počítat s ní a být s ní srozuměn. Je zákonitá a patří rovněž k povaze jsoucna, vyznačující se i touto diskrepancí mezi schopnostmi a funkcí lidské mysli a povahou reálného jsoucna. Uměním a uměním rovnováhy je obejít se bez toho toho něčeho, co bude zákonitě chybět, a ještě větší umění je předem vědět, že něco nutně chybět bude. Je to pochopitelně i umění rozumné náhrady. Vzácné koření hung-liu lze jednoduše nahradit pepřem, kopaiský balsám prakticky nikdo nepozná od terpentýnu.

Třetím základem je do jisté míry rovněž umění resignace, což by bylo možno přeložit jako „přeznačení“, změnu cíle. I pravidlo „moudřejší ustoupí“ je založeno na dávném rozeznání, že každý spor má svou určitou míru efektivně uplatnitelné vehemence. Je-li tato míra překročena, vítězství je již buď tak jako tak nedosažitelné, nebo je pouze zdánlivé a vedlejší produkty uplatněné vehemence ho zcela požrou. Pochopitelně, čím je obzor daného člověka menší a užší, tím je méně schopen vidět ony jiné cesty a jiné cíle. Východní učení ukazují a zdůrazňují, že na vrchol každé hory vede několik cest. Vystoupí-li člověk ještě výše, vidí dokonce, že je i více vrcholů, na které má smysl se snažit vylézt. Zběsilá „zabejčilost“, se kterou se člověk bije za svoji vizi může být docela prostě důsledkem velmi

úzkého obzoru a koňských klapek na očích. Jára da Cimrman to žákům přibližoval tím, že když zpozoroval nadměrné zaujetí pro hru, hodil na hřiště ještě další, druhý míč. Člověk je tím bohatší, čím více je věcí, které dovede postrádat, bez kterých se dovede obejít. Řekl bych dokonce, že i na zemi stojí člověk mnohem stabilněji, nestojí-li na ní „pevně oběma nohama“.

Třetí základ je založen v omezení potřeb, i ve schopnosti brát věci tak, jak jsou. I zde se zdá, že lidské hledání jde cestou zcela opačnou. Člověk není zneklidňován absencí věcí nezbytných, ale následkem reklamy a panství obchodu trpí i nedostatkem věcí zcela nadbytečných, postradatelných a zbytečných. Pak ovšem o nějaké životní rovnováze nemůže být řeči. Děs, že nebudete-li mít ten nebo onen krám, nebudete „in“, je dokonce sám o sobě pravým opakem životní rovnováhy, této neodmyslitelné komponenty lidského štěstí.

***Kdo příliš dá na vítr, nebude síť,
kdo hledí na mraky, nebude sklízet...***

Říká k tomu starozákonní biblická kniha Kazatel, 11,4

Dej mi bože sílu smířit se s tím, co nemohu změnit, dej mi odvahu k měnění toho, co změnit mohu, a především mi dej moudrost, abych byl schopen rozeznat hranice mezi tím.

Připsáno různým lidem, leč o to, kdo to řekl, zde vůbec nejde